

TÜRK HALK HİKÂYELERİ VE YAS

Dr. Nerin KÖSE

"İnsan ömrünün bitişi" demek olan ölüm olayının beraberinde getirdiği inanışlar ve normlar her millete, her yöreye hatta aynı yörede oturan ailelere göre bile farklılıklar taşımaktadır. Zira çeşitli çevrelerin "ölüm"e bakışları kadar, ölen kişiye olan duyguları da önemlidir. Ancak, değişen unsurlar ne olursa olsun, her ölümle ortaya çıkan âdet ve gelenekler -birçoğunun eski kültürümüze geri gittiği düşünülecek olursa- eski ve yeni çok çeşitli özellikleri bünyesinde toplayacaktır.

Yazımızda ölümle ortaya çıkan "yas" olayının bir kültür ürünü olan ve gerçek hayattan pek çok motif ihtiva eden halk hikâyelerindeki aksi konu edilecek, bunun için de yüzyıllarca geriye gitmemiz gerekecektir. Zira "yas"ın halk hikâyelerimizdeki yerini ve şeklini belirlemek, eski uygulamalarla olan bağlantısını tesbit etmek, ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

"Yas" kelimesi ilk defa "yağlamak" (yas tutmak), "yogçı": Yas tutan, ağlayan kişi şeklinde Orhun kitabelerinde karşımıza çıkmaktadır. Divanu Lüğati't Türk'te de aynı şekilde ifade edilen bu kelime(2), Uygurlar'da "ölen insanın ardından verilen aş, yemek" (2, s: 192) şeklinde görülmekte, bugünkü Kırgızlar'da da "ölü için verilen aş" ve "matem" anlamıyla ve (coktav) görülmektedir (3, s: 192).

Görüldüğü gibi -nasıl söylenirse söylenir- "yug" kelimesi hem ölümden sonra, ölünün ruhu için verilen aş, yemek (ölü aş) hem de ölümden sonra belli bir

süre bazı şeylerden sakınmak (matem yas) olarak iki ayrı geleneği ifade etmektedir. Biz bu incelememizde sadece "matem" manasındaki geleneğin halli hikâye-lerimizdeki izleri üzerinde duracağız.

Çin kaynaklarından, edinilen bilgiler göre M.S. VI. yy. da Türkler, ölünün cesedini koydukları çadırın etrafında acıklı feryatlar kopararak yedi defa dönerler, çadırın kapısına gelince de bıçakla yüzlerini çizerlerdi. Aynı olay cenaze gömüldükten sonra ölünün ana babası ve yakın akrabaları tarafından "mezarın etrafında atla dönme ve yüzlerini çizme" şeklinde bir kere daha daha tekrar edilir (4, s: 88).

Orhun kitabelerinde kardeşi Bilge Kağan'ın verdiği bilgiye göre Kültiğin ölümünde cenazeye gelenler saçlarını ve kulaklarını keserek, ağlayıp feryat ederek yasa katılmışlardır (4, s:90). Çin Türkistanı'nda akrabalarından birini kaybedenler hem saçlarını kesip, tırnaklarıyla yüzlerini yırtıyorlar, hem de ölümden sonraki bir hafta içinde hergün erkekler bellerinde beyaz kemerler kâdınlar beyaz matem alâmetleriyle mezarlıkta ağlayıp sızlıyorlardı (4, s:92).

Oğuzlar'ın yas âdetleri en güzel şekilde Dede Korkut Hikâyeleri'nde görülmektedir. Beyrek gerdek gecesi esir edilip götürüldüğünde babası kaba sarığın kaldırıp yere çalar, "oğul, oğul" diye böğürür, feryat, figan eder, yakasını çekip yırtar. Ak pürçekli anası da boncuk boncuk ağlar, gözyaşı döker, tırnağıyla al yüzünü; alyanaklarını yırtar, kapı gibi

karasaçlarını yolar. Kızı, gelini kah kah gülmez, ak ellerine kızıl kına yakmaz olurlar. Yedi kardeşi ak çıkarıp kara giyerler ve ağlaşırlar. Beyrek'in yavuklusu Banı Çiçek de ak kaftanını çıkarıp, kara giyer, güz elması yanaklarını yırtar (5, s: 72-73). Yahut de Beyrek'in ölüm haberini alan kırk elli yiğidinin yaptığı gibi bazan kara giyinip, gök sarındıkları olur (5, s: 220). Oğuzlar'da yaşlı çadırın üstüne kara ve mavi bayrak asmak âdettir. Nitekim Beyrek dönüp yurduna geldiğinde "karalı göklü otağın kimin olduğunu sorar." (5, s: 81).

Kırgızlar'daki yas âdetleri, Göktürkler ve Oğuzlar'daki gibidir. Manas'ın ölümü üzerine kırk yiğidi bağıra bağıra ağlarlar. Kanıkey tırnaklarını kanayınca kadar beyaz yüzüne batırır, siyah saçlarını ve ağlaya ağlaya "Ey ulusum... Kırgız Ulusu'nun atmacası uçtu..." diye ölenin vasıflarını anlatan âğıtlar söyler (6, s: 154-155), (4, s: 99). Çuvak ve Almambet'in ölümü üzerine Manas'la birlikte bütün halk kızıl giyimlerini çıkarıp, karalar giyerler (6, s: 146). Ölene düşman olanların bile bu yasa katılmak zorunda bırakıldıkları (6, s: 155). Kırgızlar'da yas süresince -bugün Anadolu'nun bazı yörelerinde de tesbit edildiği gibi-, kadınların âğıt söylerken duvara dönük şekilde, ters olarak oturdukları, hatta elbiselerini ters giydikleri de bilinmektedir. (3, s:199).

Cengiz ve Mengü hanların ölümlerinde olduğu gibi Moğollar'da cenaze bir taht üzerinde konur, ziyarete gelen halk ölene saygılarını sunduktan sonra ağlayıp sızarlardı (4, s: 94).

İslâmiyetin tesirine rağmen bu matem âyinleri Anadolu Selçukluları'nda da görülür. Nitekim Sultan Keykâvus tahta geçince üç ak atlas elbiseler, beyler de her zamankinden daha değişik başlıklar (börk) giyerler. Ancak bu üç günlük süre geçtikten sonra işlerine devam edebilirler. Hatta Sultan'ın şehza-

delerini bile bu süre içinde beyaz matem elbiselerini giymeye mecbur tuttuğu bilinmektedir (4, s: 57).

Selçuklular'daki matem âdetleri kısmen Osmanlılar'a da geçmiştir: Matem devam ettiği süre içinde ak çıkarıp kara giyilir, zevk verecek hiçbir şeyle uğraşmazdı. Nitekim Fatih Sultan Mehmet Sadrazam Mahmut Paşa'yı, "Oğlu Şehzade Mustafa'nın vefatında matem tutmadığı ve ak elbiselerle satranç oynadığı için" idam ettirmiştir (4, s: 97).

Görüldüğü gibi eski Türkler'den başlayarak tarihimizin çeşitli devirlerinde karşılaşılan mâtem âyinlerinde ölünün ailesinin ve yakınlarının (hükümdar ise halkının ve askerlerinin) başlarda yüzlerini bıçakla ve tırnaklarıyla çizip saçlarını ve kulaklarını kesmişler, matem kıyafeti olarak da belli bir rengi (ak, kara veya gök) benimsemişler, bu renkteki elbise, şapka veya örtüleri tercih etmişlerdir. Yas süresi ise bazen 3 veya 7 gün gibi belirli bir süreyi içine alır, bazan da her yıl ölüm gününde yas töreni tekrarlanmıştı.

İlk defa Orhun Kitabeleri'nde rastladığımız ve günümüzde çeşitli ve elbette oldukça değişik bir şekilde görülen (başka bir araştırma konusu olduğu için, bu âdetlerden bahsetmiyoruz) yas törenlerinin halk hikayelerindeki görüntüsüne gelince...

YAS SEBEBİ:

Üzerinde çalıştığımız metne göre Türk halk hikâyelerinde yas, sadece ölüm değil, çok çeşitli sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bunların içinde ekseriyeti ayrılık teşkil etmekte, en çok ayrılık için yas tutulmaktadır. Bu bazen sözlüsü tarafından terkedilen sevgilinin yasıdır: Bir dedikodu uğruna aralarındaki sözü bozup, kendisini terkedene Sürmeli Bey'in arakasından Senem'in günlerce odasından çıkmayıp, hergün

buluştukları fidanın yanma gitmesi gibi (7, s.:12)... Bazan çeşitli sebeplerle evinden ayrılan hikâyeye kahramanının arkasından aile fertlerinin üzüntüsüne bağlı olarak karşımıza çıkar: Nitekim annesi, sevgilisi Gülizar'ı bulabilmek için memleketini terkeden (8, s: 22) oğlu Şah İsmail'in arkasından bu acıya dayanamayacak kadar üzülür, ağlar, her şeyden elini eteğini çeker 58, s: 40). Şah Senem'le evlenebilmek için kayınpederinin ileri sürdüğü "başlık parası"nı kazanmak maksadıyla gurbete giden Aşık Garib'in (9, s: 91-92), sözlüsü Zeycan kendisine verilmeyince memleketini terkeden Asuman'ın arkalarından annelerinin ağlaya ağlaya gözleri kör olur (1, s: 33-34). İhsanî Güllüşah'ı aramaktan yorulup memleketine döndüğünde, annesi ile bacasının günlerce ağlaştıklarını öğrenir (11, s: 35).

Sevgilinin âşıktan uzaklaştırılması da yas sebebi olabilmektedir: Meselâ Karacaoğlan, Karakız'ın ailesi tarafından bir yere götürülmesi üzerine deli gibi olur. İğne ipliğe döner, kimseyle görüşmez (12, s: 54-59). Karakız da aynı şekildedir: O da günden güne erir, nihayet verem olur (12, s: 59-60).

Tarihin eski çağlarından beri ve günümüzde de olduğu gibi ölüm, bu tür anlatılarda da yas sebebi olmaktadır. Bu bazan Avşarlı güzel Fatma'yı salgın hastalıktan dolayı kaybeden Dadaloğlu'nda olduğu gibi âşğın yasıdır (13, s: 38/44). Bazan da Tahir ile Zühre'de (14, s. 38) ve Arzu ile Kamber'de (15, s: 45) görüldüğü gibi, kavuşamadan birlikte ölen sevgililerin arkasından yakın ve uzak çevrenin, hatta bütün yöre halkının tuttuğu yastır.

Sevgilinin başkasıyla evlenmesi de, yas tutulmasına yol açmaktadır: Nitekim Tahir, Zühre'nin bir padişahın oğluna verildiğini ve düğünün kurulduğunu duyunca gözlerinden sel gibi yaşlar döküp, sinesini döver (14, s: 29). İhsanî,

Güllüşah'ın evlendiğini duyduğunda bayılır, uzun zaman bu halde kalır ve hiç bir teselli kâr etmez (11, s: 63-64).

YAS SÜRESİ:

Halk hikâyelerimizde yas tutma süresine baktığımızda farklı durumlarla karşılaşırız. İncelediğimiz hikâyeden sadece bir tanesinde yas, gerçek ve belli bir süreyi ihtiva eder: Dadaloğlu sevgilisinin soğuk vücudunu kara toprağa verdikten sonra Aziziye'de iskân edilen obasına dahil olur. Ancak orada fazla kalmaz, Çukurova'ya iner. Adana'da da sıkıntılarını dağıtamayınca Fatma'nın mezarının yakınına bir ev inşa eder ve ölüncüye kadar orada tek başına yaşar (13, s: 44-47).

Aşık hikâyelerimizde tutulan yasin süresi bazan formel ifadelerle belirtilir, oğlu Şah İsmail'in gurbete gidişinden duyduğu üzüntü sebebiyle karısını kaybeden Kandehar padişahı 40 gün 40 gece yas tutar (8, s: 40). Aslı göğsünün düğmelerini çözmeden yanıp kül olan Kerem'in küllerinin karşısında 40 gün 40 gece inleyip durur (16, s: 81). Bu süre, bazan 7 yıl olarak karşımıza çıkar: Garib'in kızkardeşi, ağabeyi gurbette 7 yıl geçirip o dönüncüye kadar matem (siyah) elbiselerini çıkarmaz (9, s: 91).

Bu tür anlatılarda yas süresi ekseriyetle kesin olmayan bir zaman dilimini ifade etmektedir. Meselâ Arzu ile Kamber'in birbirlerine kavuşamadan ölmeleleri bütün Horasan'da üzüntü yaratır, oğlanın ve kızın yakınları, günlerce matem tutarlar (15, s.45). Sümmânî'nin izini bulamayan Gülperi haftalar, aylar boyu yas tutar (17, s: 22). Güllüşah'ı aramaya giden İhsanî'nin arkasından ailesi, günlerce ağlaşırlar (11, s: 35).

Bazan da hiç belirtilmez: Çeşitli sebeplerle evden ayrılan Aşık Garib'in (9, s: 91-92), Asuman'ın (10, s: 33-34) annelerinin ağladıklarından, aynı şekilde

Şah İsmail'in gidişiyile çok üzülen annesinin, bu acıya ne kadar dayanabildiğinden (8, s:40) bahsedilmemiştir. Bunun, hikâyelerin derlendiği yörede ve hikâye anlatıcısına göre yas süresinin değil, yasinin tutulmasının daha önemli kabul edilmesiyle ilgili olduğunu düşünüyoruz.

YASIN KİMLER TARAFINDAN TUTULDUĞU:

Klasik halk hikâyelerimizde esas konunun aşk olması sebebiyle yas tutanların ekseriyetinin hikâyenin asıl kahramanları yani âşık ve sevgiliyi temsil eden kişiler teşkil eder; Şahsanem (9, s: 101-104), Dilber Sanem (7, s: 11), Zühre (14, s: 37), Sümmani (17, s: 22), Aşlı (16, s: 32,81), Dadaloğlu (13, s: 43-44, 46), Tahir (14, s: 29), İhsanî (11, s: 49-50, 61-63), Karacaoğlan (12, s: 54-59, 61-63) gibi...

İkinci hikâyenin asıl kahramanları olan sırayı, evlâdlarının gurbete gitmelerine dayanamayan anneler alır: Aşık Garib'in (9, s: 88), Karakız'ın (12, s: 63), İhsanî'de (11, s: 35) olduğu gibi...

İlk örneğini Dede Korkut'ta gördüğümüz gurbete giden kahramanın ardından kızkardeşinin yas tutması (5, s:) olmasına, halk hikâyelerimizde de rastlıyoruz: Garib'in (9, s: 91) ve İhsanî'nin (11, s: 35) kızkardeşleri, bu özellikleriyle karşımıza çıkarlar.

Babaların da yas tuttıkları olmaktadır: Zühre'nin ölümü üzerine fenalıklar geçiren padişah (14, s: 38) ile, Asuman'ı epeydir görmediği için öldüğünü zannedip, gözleri görmez olan Derviş Ahmet (10, s: 33-34) gibi...

İncelediğimiz hikâyelerden sadece bir tanesinde "eş"lerden birinin, diğeri için yas tuttuğunu tesbit ettik. Nitekim oğlu Şah İsmail'in, sevgilisi Gülizar'ın ardından gitmesine dayanamayarak vefat eden eşi için Kandehar padişahı 40 gün 40 gece yas tutar (8, s: 40).

Yasa katılanların bir grup teşkil ettikleri de olmaktadır: Arzu ile Kamber'in (15, s: 45), Tahir ile Zühre'nin (14, s: 38) birbirlerine kavuşmadan ölmeleri üzerine bütün yakınları yas tutarlar. Hoca Mesut'un ölümü, bütün aileyi mateme boğar (9, s: 4). Bu grubun daha da genişlediği görülebilmektedir: Tahir ile Zühre'nin birlikte ölmeleri, bütün halkın yas tutmasına sebep olur (14, s: 38).

YAS ŞEKLİ:

Yas konusundaki çeşitlilik en çok, yas tutma şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Üzerinde çalıştığımız hikâyelerin ekseriyetinde -gelenekte de olduğu gibi- "ağlamak, feryat etmek, bağırarak" şeklinde yas tutulduğunu görüyoruz: Dadaloğlu, salgın hastalıktan ve bakımsızlıktan ölen sevgilisinin üzerine kapanır ve hıçkıra hıçkıra ağlar (13, s: 43). Sevgilisi Kerem gelinlik elbisesinin düğmelerini çözüp, vuslata eremediği için yanıp kül olunca, Aşlı'nın feryatları geri göğü tutar (16, s: 91). İhsanî, sevgilisini aramak için gurbete gittiğinde annesiyle kızkardeşi günlerce ağlaşırlar (11, s: 35). Hoca Mesut ölünce oğlu Resul'un gözyaşları pınar gibi olur (9, s: 4-5). Seyfî'l-Mülük'ün ölümü üzerine Bediü'l-Cemal; Saî't'in ölümü üzerine de Devlet Hatun, bütün günlerini ah ü figan ederek, ağlayarak geçirirler (18, s: 71).

"Ağlayarak yas tutma" şekli bazan "kahramanın gözlerinin kör olması" motifleriyle de karşımıza çıkabilir. İlk örneğini destandan romana geçişin ilk merhalesi olarak kabul edilen (19, s: 11). Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek'in esir düşmesinden sonra babası Bay Püre'yle tanıdığımız (5, s: 91) bu motif, hikâyeleri-mize de aksetmiştir. Nitekim Keloğlan Aşık Garib'in öldüğünü bildiren haberi getirince annesinin (9, s: 68), gurbete giden oğlu Asuman bir türlü geri gelmeyince, onu bir daha göremeyeceğini düşünen babasının (10, s: 33-34) ağlamaktan gözleri kör olur.

Klâsik hikâyelerimizde Orhun Yazıtları'nda gördüğümüz "saç sakal yolarak yas tutma" geleneğine de rastlamaktayız. Meselâ padişah ve Hanım Sultan kızlarını Tahir'e vermemekle, evlâtlarının ölümüne sebep olduklarını görünce saçlarını sakallarını yolarlar (14, s: 38). Bazen "ağlayarak" ve "saç-sakal yolarak" yas tutulduğu da olmaktadır: Hoca Behram'ın oğlu Kamber, babasının eşkiyalar tarafından öldürülmesi üzerine kendinden geçercecesine ağlaması ve saçını başını yolması (15, s: 7) gibi...

Kahramanların yas süresince ak ve yeşil, kırmızı v.b. çıkarıp, kara giymek suretiyle yas tuttuklarına da şahit oluyoruz: Güllü Sanem bir dedikodu yüzünden kendisini terkeden sözlüsü Sürmeli'ye:

Solsun al yeşilim, sandığa basmam

Karalar bağlarım, zülfümü kesmem

(7, s: 11) diye seslenir. Rüyada bâde içerek aşık olduğu Sümmani'yi arattığı halde bir türlü bulamayan Gülperi, üzüntüsünden hergün siyahlar giyerek sarayın penceresine oturur ve onu bekler (17, s: 22). Şahsanem'in ağzından Akçakız, "kendisi yokken sevgilisinin yas tuttuğunu, Garib'e:

Kurbanın olayım ey aman Garip,

Yar senin geldiğin şimdi anladı,

Siyahı çıkarıp giydi alları

Yar senin geldiğini şimdi anladı

(9, s: 101) diyerek anlatır.

"Yas tutma"nın, belli şekil ve alâmetlerle belirtilmediği de olmaktadır: Aşık, sevdiğine kavuşamayacağını anlayınca memleketini terketip, gurbete gider. Dikkat edilecek olursa üzüntüsü,

kahramanı gurbet yollarına düşürecek kadar büyüktür. Bir başka ifadeyle "kahramanın memleketini terketmesi" bir başka yas şekli olarak karşımıza çıkmaktadır: Şah İsmail'in Gülizar'ı bulmak için (8, s: 40); Asuman'ın da sevgilisini kendisine vermediklerinden duyduğu büyük üzüntü dolayısıyla (10, s: 12-13).

Sadece bir hikâyede rastladığımız üzere kahramanların "ölen sevgililerin mezarının yanına bir kulübe inşa ederek, hayatlarının sonuna kadar orada oturmak" suretiyle; bir başka ifadeyle "kendilerini toplumdan izole etmek" şeklinde yas tuttuklarını da görüyoruz: Meselâ Dadaloğlu Avşarlı Fatma'nın ölümü ile gittiği hiç bir yerde bulamadığı huzuru, sevgilisinin mezarının yanına yaptığı barınakta ölene kadar tek başına yaşar (13, s: 47).

Yine bir tek hikâyede "kahramanın kendisini ölüme terketmesi" biçimindeki yas şekline de tesadüf ediyoruz. Bir yerde yukarıdaki örneğe benzer şekilde "kahramanın içinde yaşadığı toplumla tüm münasebetlerini kesmesi" demek olan bu durumu "Karacaoğlan"da, "kahramanın sevgilisinin ölmesiyle kendisinde yaşayacak kuvveti bulamaması; bu sebeple bir mağarada ölene kadar aç-susuz yaşaması" olarak tesbit ediyoruz (12, s: 67-68).

Halk hikâyelerimizde yasın, sadece matem tutmak, "mateme bürünmek" şeklinde ifade edildiği, şekli ve alâmetleri konusunda hiçbir bilgi verilmediği de vakidir. Meselâ Arzu ile Kamber'in büyüğü yüzük yüzünden birlikte ölmeleri üzerine oğlanın ve kızın bütün yakınları günlerce matem tutarlar (15, s: 45).

SONUÇ

Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi eski Türkler'de sadece ölüm hadisesiyle ilgili olarak karşımıza çıkan yas ge-

leneği, halk hikâyelerinde daha değişik ve çeşitli konulara bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. "Ölüm"ün yanısıra -ondan daha da acı olduğu kabul edilen- "ayrılık" (evden, sevgiliden v.b.), "sevgiliye kavuşamama" gibi gerçek hayatta da sık rastladığımız konular, yas sebebi olabilmektedir. Kısacası "yas"ı doğuran konularda çeşitlilik söz konusudur.

Klasik halk hikâyelerimizin bir kısmında yas süresi, gerçek bir zaman dilimini ifade eder. Bunun yanında anlatılanların ekseriyetinde yas ya masallar-dakine benzer şekilde 40 gün 40 gece gibi formel sürelerde ya da günlerce, aylarca gibi belirsiz bir zamanda cereyan eder. Birçok hikâyede karşımıza çıktığı gibi, yas süresinin söz konusu edilmediği durumlar da söz konusudur.

Aşık hikâyelerimizin ekseriyetinde yas tutanlar, anlatıların asıl kahramanlarıdır. Bunun yanında anne, baba, kızkardeş gibi aile fertlerinin ve yakınlarının, hatta o yörede oturan halkın yasa katıldıkları da olmaktadır.

Eski Türkler'de gördüğümüz üzere "ak çıkarıp, kara giymek", "ağlayıp fer-yat etmek", "saçını başını yolmak" gibi şekiller, halk hikâyelerindeki "yas" gele-neğinin ana karakterini teşkil etmekle beraber, "ölünceye kadar inzivaya çekil-me", "kendini ölüme terketme", "gurbete gitme" gibi usuller, ilk defa halk hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuç, gerçek hayatta da karşılaştığımız âdetlerin hikâyelere girdiğini gös-termesi bakımından çok önemlidir.

NOTLAR

1. ÇAĞATAY, Saadet, "Türk Lehçeleri Örneklere", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1963, s: 7.
2. KAŞGARLI Mahmut, "Divanu Lügati't Türk", (Çev: Besim Atalay) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985, Cilt: III, s: 143.

3. İNAN Abdülkadir, "Tarihte ve Bugün Şamanizm", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954.
4. KÖPRÜLÜ Fuat, "Edebiyat Araştırmaları", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.
5. ERGİN Muharrem, "Dede Korkut Kitabı", Boğaziçi Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1986.
6. İNAN, Abdülkadir, "Manas Destanı", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara, 1985.
7. GÜRGEN, Fevzi, "Sürmeli Bey ile Dilber Senem", Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1970.
8. GÜNEY, Rezzan, "Şah İsmail", Yeditepe Yayınları, İstanbul 1960.
9. KOROK, Daniş Remzi, "Aşık Garip", Yelken Matbaası, İstanbul.
10. KORGUNAL, Muharrem Zeki, "Asuman ile Zeycan", Ercan Matbaası, İstanbul, 1963.
11. SİRVAN, S (anlatan Aşık İhsani) "Aşık İhsani ile Güllüşah", Yaylacık Matbaası, İstanbul 1969.
12. URAZ Murat, "Karacaoğlan ile Karakız", Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1970.
13. GÖRGEN, Fevzi, "Dadaloğlu ile Türkmen Güzeli", Doyuran Matbaası, İstanbul, 1982.
14. GÖRGEN Fevzi, "Tahir ile Zühre", Doyuran Matbaası, İstanbul 1976.
15. GÖRGEN Fevzi, "Arzu ile Kamber", Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul.
16. YİĞİTLER H. Zekai, "Kerem ile Aşlı", Ögün Yayınları Ofset Tesisleri, Ankara.
17. URAZ Murat, "Aşık Sümmani ile Gülperi", Yaylacık Matbaası, İstanbul 1969.
18. B.N., "Seyfülmlük", Sıralar Matbaası, İstanbul 1968.
19. BORATAV Pertev Naili, "Halk Hikayelerimiz ve Halk Hikâyeciliği", Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1945.